

מעדני שבת

פרשת קרח תשפ"ג

גליון שנ"א

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

איסור מחלוקת

החפץ חיים (פתיחה לאוין יב) כתב שהמדבר לשון הרע אם בזה הוא מחזיק במחלוקת הוא עובר עוד על לאו דלא יהיה כקרח וכעדתו שהוא אזהרה שלא להחזיק במחלוקת. בספר חמרא וחיי (מאת מחבר כנסת הגדולה) על סנהדרין שם כתב שכל המחזיק גם שהדין עמו עובר בלאו דהא משה הלך לא להחזיק את המחל' אע"פ שהדין עמו.

חומר האיסור

רש"י (טז, כז) כתב כמה קשה המחלוקת, שהרי בית דין של מטה אין עונשין אלא עד שיביא שתי שערות, וב"ד של מעלה עד עשרים שנה, וכאן אבדו אף יונקי שדים. החפץ חיים שם מביא ילקוט (קרח) בא וראה כמה מחלוקת עושה, שכן מחלקת חסר ו' בנוטריקון, מכה חרון לקוי קללה תכלית, כלומר שהמחלוקת מביאה כליה לעולם.

ואמרו חז"ל בשלשה מקומות ויתר הקב"ה על עבודה זרה ולא ויתר על מחלוקת. וקשה היא המחל' שהיא מביאה לידי סכנת נפשות שע"י מריבה שבין רועי אברם ובין רועי לוט נתפרדו זה מזה והלך לוט לסדום וכמעט שאבד עמהן. וקשה היא המחלוקת שהיא מביאה את האדם לידי מלקות, שנאמר כי יהיה ריב בין אנשים וגו' והיה אם בן הכות הרשע, מי גרם לו ללקות הוא אומר המחלוקת. וקשה היא המחלוקת שהיא מביאה לידי מיתה, שנאמר וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה וגו' ואם אסון יהיה ונתת נפש וגו' מי גרם לה הוא אומר המחלוקת.

ואמרו חז"ל מחלוקת בבית סופו ליחורב, מחלוקת בבית הכנסת סופו להתפזר, ולא עוד אלא שסופו להשם. מחלוקת בעיר שפיכת דמים בעיר. שני תלמידי חכמים הדרין בעיר אחת וכן שני בתי דינין וביניהן מחלוקת סופן למות, ולא עוד שמחלוקת ב"ד חורבן עולם.

הרמב"ם באגרת לבנו מתאר את תוצאותיה של המחלוקת. ואלו דבריו אל תשקצו את נפשתיכם במחלוקת המכלה הגוף, הנפש והממון. ראיתי לבנים השחירו, משפחות ניספו, עיירות נתערערו, קיבוצים נפרדו, חסידים נפסדו, אנשי אמנה אבדו ונכבדים נקלו ונתבזו בסיבת המחלוקת. נביאים ניבאו וחכמים חכמו ויוסיפו לספר רעת מחל' ולא הגיעו לתכליתה לכן שנאו אותה ונוסו מפניה והתרחקו מכל אוהביה וגואליה ורעיה פן תספו בכל חטאתם.

הרמב"ם (איסורי ביאה י"ט י"ז) כתב כל משפחות בחזקת כשרות ומותר לישא מהן לכתחלה, ואף על פי כן אם ראית שתי משפחות שמתגרות זו בזו תמיד או ראית משפחה שהיא בעלת מצה ומריבה תמיד, או ראית איש שהוא מרבה מריבה עם הכל ועז פנים ביותר חוששין להן וראוי להתרחק מהן שאלו סימני פסלות הם.

איזה מחל' אסורה

היערות דבש (ב' ח') כתב שאם המחולקים ובעלי ריבות זולת הדבר שחלקו בו ומנגדים זה לזה הם אוהבים גמורים בלב ונפש, זהו אות שמחלוקתם לשם שמים, אבל אם אויבים ונוטרים שנאה זה לזה על ידי מחלוקת, זהו שלא לשם שמים, וזהו הסימן מסרו לנו חכמי משנה, איזו היא מחלוקת שהיא לש"ש כמחל' שמאי והלל, שאהבו זה את זה וכבדו זה את זה, זהו אות שמחלוקתם לשם שמים, אבל כמחלוקת קרח ועדתו, שהיו נוטרים איבה ושנאה וכמעט יסקלוהו למשה וכדומה, זו היא שלא לשם שמים.

כתיב (יז, ה) 'ולא יהיה כקרח וכעדתו'. אמר' בגמ' (סנהדרין ק"י). 'ויקם משה וילך אל דתן ואבירם' אמר ריש לקיש מכאן שאין מחזיקין במחלוקת, דאמר רב כל המחזיק במחל' עובר בלאו 'ולא יהיה כקרח וכעדתו'. הבה"ג (קס"ו) מונה לאו זה ממנין המצות.

גם בשערי תשובה לרבינו יונה (שער ג אות נח) כתב 'ולא יהיה כקרח וכעדתו' אמרו חז"ל כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר ולא יהיה כקרח וכעדתו. ומותר לספר לשון הרע על בעל המחלוקת.

החינוך (רכ"ח) כתב שהסמ"ג (קנ"ז) כתב בחשבון המצוות, דכיון דאשכחן דאמר רבא דעושק וגזל הוא חז, לא נמנה לאו דעושק במנין הלאוין, ומונה במקום זה 'ולא יהיה כקרח וכעדתו' כלומר שלא נחזיק במחלוקת. והחינוך חולק עליו כי אין כוונת רבא שלא ימנו בשני לאוין, אלא לעבור בגזל בשני לאוין, ובעושק גם כן.

היראים (שנ"ז) כתב במנין המצות 'לא יהיה כקרח', צוה הקב"ה שלא יערער אדם על הכהונה שלא יאמר אדם למה יעבוד כהן ואני לא אעבוד וכן לא יערער על כל אדם ואדם שנתן לו כבוד במצות היוצר דכתיב בפ' ויקח קרח ולא יהיה כקרח וכעדתו שערער על משה ואהרן כדכתיב ומדוע תתנשא על קהל ה'. משמע דס"ל שמצוה זו אינה בכל מחל' אלא דוקא רק במי שחולק על הכהונה.

הסמ"ק (קל"ב) כתב שלא לערער על הכהונה דכתיב ולא יהיה כקרח, ובכלל זה שלא יחזיק במחלוקת ולא יהיה בעל מחלוקת והמערער על כהונה לוקה בצרעת כעוזהו המלך. אמנם השאלות דר' אחאי גאון (פ' קרח קל"א) כתב דאסיר להו לדבית ישראל למעבד פלוגתא, דכיון דקיימי בפלוגתא אתו למיסני אהדדי, ואמר רחמנא לא תשנא את אחיך בלבבך וכו' ומביא דברי הגמ' כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר ולא יהיה כקרח וכעדתו.

הרמב"ם בספר המצוות (שורש ח') כתב דדרשה זו שבגמ' הוא אסמכתא בעלמא, כי הפסוק הוא שלילה, שלא יארע למי שמחזיק במחלוקת כמו שאירע לקרח. וכ"כ עוד הרמב"ם בסה"מ (לאוין מ"ה) דהפסוק בא רק להפחיד בעונש והפסוק רק על צד הדרש. ולכן אינו מונה כלאו במנין המצות. אכן הרמב"ן בהשגות בסוף הספר מונה 'ולא יהיה כקרח'. ומ"מ ברמב"ן (שורש ח') משמע שגם הוא הבין שהפסוק הוא במי שבא לחלוק על הכהונה.

החפץ חיים בשמירת הלשון (שער הזכירה פרק ט"ו) כתב שהנשבע להחזיק מחלוקת הרי בכלל שבועת שוא, שהרי נשבע לעבור על מצוה, ולא מיבעי לדעת רבינו יונה וסמ"ג (קנ"ז) שיש לאו גמור על המחזיק במחלוקת בודאי הוא בכלל שבועת שוא שהוא לעבור על המצוה, אלא אפילו לשאר מוני המצות דלא חשבו למחזיק במחלוקת במנין הלאוין אעפ"כ קרוב הדבר שהוא בכלל לעבור על המצוה כיון שיש על זה כמה פסוקים בתורה המרמזים על עון המחלוקת וחמור מאיסור חצי שיעור דאתרבי רק מכל, ומ"מ לחומרא יש לעשות התרת נדרים.

החת"ס (בתורת משה) מפרש שאין מחזיקין במחלוקת ר"ל אע"פ דתלתא זמנא הוי חזקה ודתן ואבירם מריבים עם משה כבר רביעית אפי' הכי צריך לעשות שלום.

כתיב (טז, א) 'ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי, החיד"א (נחל קדומים) מפרש שקרח בא בטענה שעמרם הבכור נטלו ב' בניו גדולה וא"כ הנשיאות היה ראוי לו שהוא בן יצהר. וכנגד זה בא הפסוק ואומר שהוא לא ראה שהוא בן קהת מטועני הארון, ואע"פ שגרשון הוא הבכור הקב"ה לא נתנו לגרשון אלא לקהת, וכן לא ראה בן לוי שלוי נתקדש וראובן ושמעון לא נתקדשו. וזו תוכחה מגולה כי הכל בידו של הקב"ה ולמאן שהוא רוצה ליתנו הוא נותנו ואין לנו לעשות חשבונות כי כל דרכיו ישרים.

כתיב (טז, ל) 'ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה ובלעה אתם ואת כל אשר להם וירדו חיים שאלה וידעתם כו', השפת אמת מבאר הטעם שמשה ביקש דוקא לענשם בענין זה עפ"י מה שאמרו חז"ל קרח שפקח היה ראה שלשלת גדולה יוצאה שמואל ששקול כנגד משה ואהרן, וכ"ד משמרות עומדות לבני בניו כולם מתנבאים ברוח הקודש, אמר אפשר כל הגדולה הזאת עתידה לעמוד ממני ואני אדום. וקשה הלא גם הוא ידע שיכולין בניו לשוב בתשובה. אכן קרח חשב כי לפי גדולתן של בני קרח אח"כ אם היה נשאר להם החטא מאביהם שנטה מדרך האמת לא היו יכולין להיות במדריגה זו העליונה. כי מכל חטא האדם נשאר לדורות מעט כמאמר פוקד עון אבות כו', לכן היה מוכרח שקרח יורד חיים שאולה ואז לא ירשו בניו מחטא שלו כלום ונשתנה עליו סדרי בראשית. ובזה נכשל קרח שלא עלה על דעתו להיות שינוי סדר העולם בעבורו לכן סבר שהאמת אתו.

ויש רמז לזה במסורה שהביא בעל הטורים ופקודת כל האדם יפקד כו' שלא ישאר העונש לבניו כמ"ש פוקד עון אבות כו'. ולכן נאמר ויאבדו מתוך הקהל פי' שכל מי שמסתלק מעוה"ז במיתה יורשין בניו מקומו ונשאר כחו בכלל הקהל אבל הם שירדו חיים נאבדו מכלל הקהל.

כתיב (טז, יז) 'וקחו איש מחתתו ונתתם עליהם קטורת' המשך חכמה מפרש שהטעם שהקריבו קטורת הוא משום שהמאתים וחמשים איש היו הנשיא אליצור בן שדיאור וחביריו, וראו בחנוכת המשכן שנתקבל קרבניהם, והנה מה שהקריבו חטאת עולה שלמים גם אהרן הקריב ביום שמיני למילואים, אבל קטורת יחיד לא מצאנו שיהא קרב לשום אדם, רק לנשיאים בלבד, ומשלהם התקבל אבל נדב ואביהוא מתו ע"י קטורת, לכן עלה בדעתם שמעלתם גדולה ממעלת הכהנים. וזהו שאמר 'כל העדה' זהו הנשיאים 'כולם קדושים ובתוכם ה', שנתקבל לרצון קרבניהם והמה חינכו המשכן. לכן אמר שיעשו בוחן על ידי קטורת שבה אתם מתפארים, ומזה בא טעותכם. לכן אמר במדרש שכל מקום שאמר 'ויהי' אינו אלא צרה, ופריך מ'ויהי המקריב ביום הראשון' דכתיב אצל הנשיאים ומתרץ שהולכים להישרף במחלוקת קרח. פירוש כי על ידי זה הקרבן טעו במחלוקת קרח, כי זה סיבה לשריפתם.

כתיב (טז, כב) 'ויפלו על פניהם ויאמרו א-ל אלקי הרוחת לכל בשר האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצף', החתם סופר תמה למה כתיב יחטא לשון עתיד, וכן הרי לכאוף הטעם שהקב"ה קצף על כל העדה הוא משום שנקהלו כל העדה והיו חושבים שמא ינצח קרח א"כ איך אמר משה שרק אדם אחד חטא.

ומפרש שודאי כלל ישראל לא הסכימו עם קרח כלל אלא שאמרו כדי שלא יבאו עוד פעם אנשים לערר על הכהונה הרי אנו מצרפים כדי שיבחר הקב"ה בגלוי באהרן וידעו כולם גם לעתיד שהוא הנבחר, ומ"מ היה בזה חילול ה' כי הרואה אומר שהם באים לערר על הכהונה, ולכן קצף הקב"ה, ומשה טען שמאחר שהקב"ה יודע מחשבות אדם הרי הוא יודע שכלל ישראל מכויין לשם שמים ורק קרח עתיד לחטא ולחשוב שכלל ישראל הם מסכימים עמו.